

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Регуляція емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна засобами
психогімнастики

Виконала: здобувач освіти групи СОМ(д)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Лазарєва Любов Павлівна
Науковий керівник: Позднякова О. Л.
Рецензент: Ніколенко Л. М.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна (магістерська) робота: 75 с., 5 табл., 8 рис., 60 джерел.

Об'єкт дослідження: емоційні стани дошкільників із синдромом Дауна.

Мета дослідження – визначення, теоретичний аналіз й експериментальна перевірка ефективності орієнтовної програми занять з психогімнастики як засобу регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз психолого-педагогічної літератури з теми, узагальнення та систематизація даних); емпіричні (констатувальний та формувальний експерименти, психодіагностичні методи); статистичні (якісний та кількісний аналіз експериментальних даних).

Синдром Дауна – найпоширеніша з усіх відомих форма хромосомної патології. Діти із синдромом Дауна – це особливі діти, які потребують турботи, уваги, любові, тепла й затишку. Діти з цим діагнозом відстають у розвитку порівняно зі своїми однолітками, їх емоційна сфера є особливою. Почуття дітей формуються на основі спостережень. Кількість і якість емоцій залежать від того, яким чином дбають про це батьки. Можна визначити ряд проблеми в емоційному розвитку дошкільників із синдромом Дауна. По-перше, вони не вміють реагувати на почуття інших людей, по-друге, незвично реагують на життєві обставини. Поява нових можливостей регуляції емоційних станів дошкільників із синдромом Дауна передбачає розвиток емоційного контролю, перехід від зовнішньої до внутрішньої регуляції поведінки і встановлення впорядкування мотивів поведінки. Всі зазначені процеси протікають під впливом емоційної регуляції. Якщо в процесі занять з дитиною використовувати заняття з психогімнастики, то можна значно активізувати всі психічні процеси – мислення, сприйняття, пам'ять, уяву, увагу тощо та регулювати емоційну сферу.

**СИНДРОМ ДАУНА, ДОШКІЛЬНИКИ, ЕМОЦІЙНА СФЕРА,
ЕМОЦІЙНІ СТАНИ, РЕГУЛЯЦІЯ, ПСИХОГІМНАСТИКА.**

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток інклюзивної освіти в Україні та її інтеграція до європейського соціокультурного простору визначили сучасні вимоги до навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю. В сучасних реаліях життя, зокрема через пандемію, російську агресію, суттєво збільшилася кількість дітей зі зниженням різних функцій. Важливим завданням закладу освіти є розвиток та навчання таких дітей з урахуванням їх індивідуальних можливостей, забезпечення задоволення різних потреб, врахування багатоманітності [6].

За статистикою ВООЗ щорічно збільшується кількість дітей з інтелектуальними порушеннями, зокрема з синдромом Дауна. В Україні щороку народжуються майже 400 немовлят із такою генетичною особливістю. З огляду на неможливість лікувати цей синдром, завданням спеціальної та інклюзивної освіти є надання гарантії нормального соціального статусу та формування ще з дошкільного віку здатності таких дітей до успішної соціалізації. Адаптація та соціалізація є ключовими аспектами їхнього життя, оскільки впливають на якість та можливості їх подальшої соціальної інтеграції [57; 58].

Соціалізувати дитину із синдромом Дауна означає розвивати її, збагачуючи загальний життєвий та емоційний досвід, хвалити, заохочувати успіхи, розвивати навички самообслуговування, орієнтації у просторі та часі, соціальні, мовленнєві та комунікативні навички [59].

Діти з синдромом Дауна мають значні проблеми в емоційному розвитку, погано реагують на почуття інших людей, життєві обставини, обтяжені війною, стресами, невизначеністю тощо. В Україні останніми роками значно зростає число різноманітних реабілітаційних центрів, закладів соціального обслуговування сім'ї та дітей, громадських організацій, що спрямовують свою

діяльність на надання різних видів допомоги та надають перевагу емоційному розвитку дитини.

Особливості емоційної сфери дошкільників вивчали такі вчені як: В. Давидов, А. Запорожець, Я. Неверович, О. Князева, А. Кошелева, Н. Лейтес, В. Ражников, Л. Стрелкова та зарубіжні вчені Г. Бреслав, Х. Джайнотт, К. Ізард та ін.; специфіку емоційного розвитку дітей з синдромом Дауна досліджували: А. Альохіна, М. Беркетова, Г. Ворсанова, Г. Головань, І. Демидова, П. Жиянова, Р. Ковтун, А. Кошелева, Т. Медведева та ін.

Регуляція емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна передбачає розвиток емоційного контролю, перехід від зовнішньої до внутрішньої регуляції поведінки і встановлення впорядкування мотивів поведінки [35; 44]. Всі ці складні процеси протікають під впливом емоційної регуляції, тому розвиток емоційної сфери дитини вважається одним з найважливіших завдань дошкільного виховання [28].

Для формування емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна має значення спеціально організована рухова діяльність, що впливає на зміцнення здоров'я та підтримку у тонусі всіх систем життєзабезпечення. Це зумовлює необхідність дослідження специфіки використання занять з психогімнастики у практиці навчання та виховання дітей з синдромом Дауна [14]. Таким чином, актуальність проблеми, її практична значущість та недостатня розробленість обумовили вибір теми кваліфікаційної (магістерської) роботи у такій редакції «Регуляція емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна засобами психогімнастики».

Об'єкт дослідження: емоційна сфера дошкільників із синдромом Дауна.

Предмет дослідження: процес використання занять з психогімнастики як дієвого засобу регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна.

Мета дослідження – визначення, теоретичний аналіз й експериментальна перевірка ефективності орієнтовної програми занять з

психогімнастики як засобу регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. Здійснити аналіз стану дослідження проблеми регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна в психолого-педагогічній літературі.
2. Виявити особливості розвитку дошкільників із синдромом Дауна.
3. Визначити особливості прояву емоційних станів дошкільників із синдромом Дауна.
4. Розробити та довести ефективність орієнтовної програми занять з психогімнастики як засобу регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна.

Відповідно до мети та сформульованих завдань використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення та систематизація даних; емпіричні: констатувальний та формувальний експерименти (методика вивчення мимічної моторики (Г. Волкова); модифікована методика «Вивчення розуміння емоційних станів людей, зображених на малюнку» (В. Нікішина); модифікований тест «Розпізнавання емоцій» (Т. Череднікова); анкетування батьків «Ознаки психічного напруження та невротичних тенденцій у дітей дошкільного віку»); статистичні: якісний та кількісний аналіз експериментальних даних.

Дослідження проводилось на базі центру комплексної реабілітації дітей з інвалідністю та дітей, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, що є структурним підрозділом комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя); медичного центру розвитку та реабілітації «Смарт» (м. Запоріжжя).

Теоретичне значення роботи полягає в аналізі основних теорій та положень про цілісний підхід до дослідження психічного розвитку дитини, внутрішню регуляцію та саморегуляцію, особистісну саморегуляцію при порушеному розвитку; обґрунтуванні доцільності проведення занять з

психогімнастики як засобу регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна.

Практична значущість роботи полягає в розробці та перевірці ефективності орієнтовної програми занять з психогімнастики як засобу регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна, яка може бути використана фахівцями спеціальної освіти у своїй професійній діяльності.

Апробація результатів дослідження: V Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» 18–19 квітня 2024 року (м. Запоріжжя).

Структура та обсяг магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (60 найменувань). Містить 5 таблиць, 8 рисунків, 6 додатків, загальний обсяг роботи – 75 сторінок, із них основного тексту – 48 сторінок.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній (магістерській) роботі здійснено теоретичне обґрунтування та практичне розв'язання проблеми регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна.

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Емоційний розвиток дошкільників з особливими освітніми потребами є важливим аспектом їх загального розвитку. Ці діти часто потребують підтримки і додаткових зусиль у розвитку своїх емоційних та вольових навичок. Емоційна сфера дітей з синдромом Дауна є особливою, через що їх часто називають «діти без гену зла».

Теоретичний аналіз досліджуваного питання виявив, що проблему регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна досліджували вітчизняні вчені: І. Баскакова, Л. Борщевська, М. Гнездилова, Д. Ісаєв, В. Ковальова, А. Обухівська, В. Петрова, В. Пінський, В. Синьов, Н. Стадненко, О. Хохліна, Ж. Шиф.

Регуляція емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна передбачає розвиток емоційного контролю, перехід від зовнішньої до внутрішньої регуляції поведінки і встановлення впорядкування мотивів поведінки. Всі ці складні процеси протікають під впливом емоційної регуляції, тому розвиток емоційної сфери дитини вважається одним з найважливіших завдань дошкільного виховання [5]. Для формування емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна має значення спеціально організована рухова діяльність, що впливає на зміцнення здоров'я та підтримку у тонусі всіх систем життєзабезпечення. Це зумовлює необхідність дослідження специфіки використання занять з психогімнастики у практиці навчання та виховання дітей з синдромом Дауна.

2. Здійснивши аналіз психолого-педагогічної літератури з теми виявили, що діти з синдромом Дауна мають ряд особливостей у психофізичному

розвитку, які викликані затримкою психомоторного та розумового розвитку, а саме: проблеми з моторикою, порушення мовлення, труднощі у спілкуванні та з адаптацією, проблеми розвитку психічних функцій (короткострокова слухова пам'ять, проблеми із запам'ятовуванням, здатністю до узагальнення та міркування, труднощі у встановленні послідовності дій, явищ та предметів) тощо. Завдяки залученню дітей з синдромом Дауна до спеціальних корекційно-розвиткових занять, зокрема з психогімнастики, розвиненню базових соціальних навичок, закладених у дошкільному віці, вони навчаються читати та писати, беруть участь у шкільних та позашкільних заходах. Постійний психолого-педагогічний супровід, корекційно-розвиткова діяльність [55] спрямовані на адаптацію дитини до закладу освіти та розвиток її самостійності, формування соціально прийнятих форм поведінки, розвиток емоційно-вольової сфери, подальший розвиток вищих психічних функцій, розвиток усного, а також доступних видів писемного мовлення.

3. На констатувальному етапі дослідження було визначено критерії та показники розвитку емоційної сфери дошкільників. Наступним етапом в рамках дослідження став діагностичний етап – визначення рівнів розвитку емоційної сфери дошкільників. Аналіз результатів дослідження за «Методикою вивчення мімічної моторики» (Г. Волкова) показав, що найбільш розпізнаваною емоцією для дошкільників виявилась «радість». Її змогли зобразити 60% дошкільників експериментальної та 40% контрольної групи. В експериментальній групі емоцію «страх» зобразили 30% дітей, в контрольній – 10%. Емоції «сум» та «подив» в експериментальній групі змогли мімічно зобразити більше половини респондентів, а в контрольній групі – по 40% дітей. Емоцію «переляк» зобразили 10% респондентів експериментальної групи та 40% контрольної. Дошкільникам із синдромом Дауна хоча і важко виражати деякі емоційні стани, наприклад, переляк, гнів, але діти самостійно виражають емоційні стани та вміло знаходять засоби їх вираження (60%). Діти контрольної групи мають низький рівень розвитку

емоційної сфери – не можуть самостійно знайти засоби для вираження свого емоційного стану.

Аналіз результатів дослідження за модифікованою методикою «Вивчення розуміння емоційних станів людей, зображених на малюнку» (В. Нікішина) показав, що ідентифікувати емоції дітям обох груп вдається важко, особливо показувати такі почуття, як образа, гнів, подив та переживання. Найбільш розпізнаваною емоцією для респондентів експериментальної групи стали: радість (60%), сум (60%), страх (50%), а контрольної групи – радість (40%), сум (40%), страх (30%). Діти експериментальної групи впізнали гнів (30%), подив (30%), образу (20%), а контрольної групи – гнів (20%), подив (20%), образу та переживання взагалі не ідентифікували. Дошкільники із синдромом Дауна в експериментальній групі достатньо легко диференціюють відтінки настрою, самостійно інтерпретують емоційний настрій іншої людини. А діти в контрольній групі відрізняють не всі відтінки настрою іншої людини, але самостійно визначають деякі з них.

Аналіз результатів дослідження за модифікованим тестом «Розпізнавання емоцій» (Т. Череднікова) показав, що 29% дітей експериментальної групи мають низький, 30% – середній, та 41% – високий рівні здатності розпізнавати прості та складні емоції. 31% дітей контрольної групи мають низький, 40% – середній та 29% – високий рівні відповідно. Це свідчить про те, що діти експериментальної групи можуть самостійно розпізнавати емоції у життєвих ситуаціях, а інші діти роблять це за допомогою дорослих. респонденти експериментальної групи мають більш високі показники щодо розпізнавання простих та складних емоцій, ніж респонденти контрольної групи. Це свідчить про здатність дітей експериментальної групи самостійно визначати емоційні стани у різних ситуаціях порівняно з дітьми контрольної групи, які мають низький рівень здатності розпізнавати різні види емоційних станів.

За результатами анкетування батьків виявлено, що 33% дітей експериментальної групи мають низький рівень тривожності, 67% – середній. У жодної дитини не виявлено ознак високого рівня тривожності. В контрольній групі такі результати: 25% респондентів мають низький рівень, 50% – середній, 25% – низький. Результати констатувального експерименту засвідчили необхідність організації системної корекційно-розвиткової діяльності, спрямованої на зниження тривожних станів дошкільників із синдромом Дауна, корекції їх емоційної сфери, зокрема за допомогою орієнтовної програми занять з психогімнастики.

4. Результати формувального експерименту показали, що запропоновані нами заняття з психогімнастики ефективні з точки зору проведення групової роботи в процесі формування здатності до регуляції емоційної сфери дошкільників із синдромом Дауна. На початку проведення формувального експерименту більшість дошкільників мали низький (ЕГ – 40% респондентів, КГ – 70%) та середній (ЕГ – 60% респондентів, КГ – 30%) рівні регуляції емоційної сфери. Контрольний зріз показав, що після впровадження орієнтовної програми занять з психогімнастики в експериментальній групі підвищився рівень емоційної сфери: низький рівень регуляції емоційної сфери знизився з 40% до 20%, середній – з 60% до 30%. Анкетування батьків виявило, що у дітей експериментальної групи загальний рівень тривожності нижче за показники в контрольній групі. Це може свідчити про позитивний ефект від відвідування дошкільниками із синдромом Дауна занять з психогімнастики. Після цих занять діти стали більш відкритими, спокійними та позитивними. У респондентів контрольної групи виявили більш виражені агресивні прояви у поведінці, зокрема гнів, страх (як в індивідуальній поведінці, так і у спілкуванні) та зниження емоційного фону. Ці результати вказують на необхідність проведення корекційно-розвиткової роботи з дітьми контрольної групи. Показники, отримані в результаті проведення повторної діагностики, свідчать про позитивні зміни у розвитку емоційної сфери

дошкільників із синдромом Дауна, що дозволяє стверджувати про ефективність запропонованої програми.